

ворят много; и за релефа на самото поетическо творчество, и за неговото възприемане от критиката, и за социалния климат, в който се появяват и се развиват естетическите ценности, и за мишиите литературни величини.

От приложения към книгата библиографски указател се вижда, че Константин Еленков доста обстойно е използвал фактите от съвременната ни поезия и критика. Но който и да е списък може да заблуждава, да изгражда видима представа за обективност, тъй като е много съществена целта на селекцията — на какво и за какво служи тя. Без да се намесвам в критико-интерпретаторската независимост на автора, имам чувството, че някои имена са повече въведени като допълнение, без да е изтъкната същността на творчеството им, а други са натоварени с прекалени постижения, каквито те според мене в действителност нямат. Но това е въпрос на индивидуално оценъчно гледище. По-важно е другото: щом се разглежда линията на развитието в нашата лирика за време от четири десетилетия, неизбежно е било в името на обективността да се привлекат повече аргументи в различна светлина. Липсата на такива поети като Иван Бурин, Николай Стайков, Михаил Берберов, Усин Керим, Людмила Исаева, Лиана Даскалова, Ваня Петкова, Стойчо Стойчев, Жеко Христов, Рада Александрова, Надя Кехлибарева, Иван Тренев, Димитър Стефанов, Кольо Семенов, Иван Николов, Крум Пенев, Петър Василев, Иван Вълев, Христо Банковски, Иван Мирчев, Иван Милчев, Александър Бандеров, Цветан Зангов и други (подредженото е произволно) не само като споменати имена, а като творческо присъствие с реален принос в различна насока и с различна степен, не позволява да се доизгради една и по-цялостна, и

по-ярна, и по-колоритна представа за възможностите, завоеванията и тенденциите в съвременната българска поезия. Като брани суверенността на критериите си, тълкувателят се нуждае от по-голяма разкрепостеност на изборността. В случая това се налага още повече и поради обстоятелството, че такава книга ще влезе в училищата, където се формира началното и решителното отношение към автори, книги, явления, процеси, отношения и вкусове, основано върху диешната ни поезия. . .

Отделен проблем остават някои съпоставки, аналогии, обобщения, произтичащи от начина, по който Константин Еленков свързва класическата лирика и нейните въздействия със съвременното поетическо творчество (например успоредицата между Ботев и Хайчев се нуждае от доизясняване, защото в този си вид и при таа трактовка тя звучи много разтегливо и неубедително и в историко-социален, и в емоционално-философски, в личностен план). Ала монте контрапунктове ни най-малко не омаловажават разглеждания труд. И това нещо го казвам не за равновесие на рецензията и не под диктата на шаблона, а защото отговаря на самата реалност. До такава степен е сложен, многопосочен, „задължителен“ и за друго вглеждане в него изучаваният проблем, че сблъскванията на гледища, противоречивите мнения, по-едрите или по-детайлните несъгласия са просто неизбежни. Подбудите за радост са доминиращите, защото става прицел на критическите ни грижи, усилия и възможности една поетическа действителност, която е и привлекателна, и плодотворна.

Иван Спасов

СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ ОТ КОМПАРАТИВИСТИЧНО ГЛЕДИЩЕ (СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ И ФРЕНСКАТА ФИЛОСОФСКА МИСЪЛ И ЛИТЕРАТУРА) от СВЕТЛА ГУЛЯШКА-БАЛКАНСКА. С., БП, 1987)

Повишеният от петнадесетина години на нас литературоведски интерес към проблемите на модерната ни литература закономерно доведе до търсене на нейните корени и до откриването на Стоян Михайловски. След трите десетилетия, през които не се появи нито една книга за този писател, през 1987 г. държаме в ръцете си две. Едната, обмислена грижливо от Атанас Натев и Александър Кьосев, предлага нов критически прочит на Михайловски, за да го включи, обогатен с нови стойности, в диещия ни литературен живот. Другата, плод на научната добросъвестност и търпение на Светла Гуляшка-Балканска, представи навъсеня елечания в светлина, за която предшните му изследователи бяха споменавали само пъхом. Дали думите „за всекиго настъпва неговият час“, крепили поета в самотата му, не са на път да се сбъднат? Литературоведските интереси на Гуляшка и откриването на огромния архив на Михай-

ловски, в който писаното на френски е една съществена част, определят компаративистичния характер на този труд. Приносното в него е широкото и подробно изучаване на френските идейни и литературни източници, подхранвали цял живот мисълта и творчеството на писателя. Като всяко амбициозно изследване, появяващо се на, общо взето, слабо разработен терен, и тази книга решава собствените си проблеми, решавайки и редица други. На първо място, това се някои биографични и текстологични въпроси. Наширко е представено усвояването на френската култура от младия Михайловски в Цариградския лицей и в университетта в Екс-ан-Прованс (II глава); изяснен е псевдонимът „De Profundis“ (с. 109—117). За пръв път са извадени на бял свят много от архивите на поета, като вниманието е съсредоточено най-вече върху писаното на френски — „домашният език“ на Михайловски; представени са както записки по различни въ-

проси, така и художествени творби, които той е писал на френски. Изучаването на всичко, излязло изпод перото на писателя, води авторката до нови изводи за личността му. В сравнение с Иван Богданов и Ангел Тодоров, писали книги за Михайловски през 40-те и 50-те години, Гуляшка много по-подробно се спира на личната драма на поета през последните две десетилетия от живота му, когато той публикува малко, трупайки все нови и нови творби в личния си архив.

Методологическата рамка, осмисляща материала като цяло, е теорията за забавено-ускореното развитие на нашата литература. Според изследователката поради него е възможно заемането и актуализирането в български условия на френски идеи и литературни образци от XVII—XIX в. Тази рамка е доста условия като изходна позиция в книгата и някои факти не се побират в нея — например използването на журналистически модели от комунарската и съвременната на Михайловски френска преса в публицистиката му от края на 70-те години (с. 78—89).

Изследването е построено хронологично. Според Гуляшка житейско-творческата съдба на писателя описва кръг (с. 262—264). В най-ранните прояви на Михайловски се съдържат главните особености на по-нататъшното му развитие. От първите си крачки бдещият голям творец е раздвоен: той е далечен на конкретните потребности на народа с абстрактните си идеи, но е и криво свързан с интересите му; силен е в словото, ала е неефективен в делото; близък е до най-прогресивните идеи на времето, но е старомоден в интелектуалните си вкусове; разкъсва се между консервативния еволюционизъм и решителната революционност, наследен от Възраждането; вярва в напредъка и бъдещето на България и същевременно, разочарован, дири утеха в религията (I глава). До 1906 г. у Михайловски преобладава оптимистичната вяра в реалността. След това неверието в съвременния човек се заменя с вяра в бога (IV глава). Започнал като възрожденец-просветител, писателят завършва като „последния наш саксиал възрожденец“ (с. 42). Кръгът — с всички уговорки за развитие — е сключен. Раздвоеността на Михайловски се дължи на биографично-личностни и социално-исторически причини. В изследването френската култура е границата, където тези причини се докосват и влизат в сложно взаимодействие. Чрез нея авторката отправя поглед в двете посоки и се опитва да даде своите синтетични решения.

Върху общата диахронна ос на книгата се обособяват синхронни срезове, където непосредствено се изследват френските въздействия върху Михайловски. Тук най-добре личи научната добросъвестност на изследователката. Изчерпателното разглеждане на тези въздействия заема по-голямата част от книгата. Контактите на големия сатирик с френската култура са твърде разностранни. Както показва изследването, те произват целия жи-

вот и творчество на Михайловски. Гуляшка подробно разглежда двузезичното на писателя, следването на френски образци в публицистиката и ораторското изкуство, усвояването от чуждата литература на теми, жанрове и стилистични похвати. Някои от тези въздействия са повече в областта на културната история, други са по-близко до литературата. Заслужава да се отбележат някои наблюдения, в които творчеството на Михайловски се свързва с по-обща проблеми на литературната ни история. Гуляшка говори за Михайловски като за откривателна точка в европеизирането на нашата литература (с. 113—114) и подробно проследява разгръщането на „източната тема“ в творчеството му като пример за това (с. 163—182). Интересно е наблюдението, че нашият писател постига стилистично майсторство в българския си изказ, учейки се от френската литература (с. 251). Михайловски „внася“ чужди на литературата ни жанрове — драматичната поема например (с. 111—117).

Едва ли е необходимо в такова изследване да се търсят строго уточнен методологически модел и прецизирани литературноисторически наблюдения. Неговата цел е да въведе в научен оборот нов материал и методологията е средство за това. Изтъкнатите наблюдения на авторката могат да се допълват и оспорват, но това ще стане в други изследвания с други цели.

Накрая трябва да се спомене една особеност на книгата, която характеризира не толкова нея, колкото един отиващ си, но все още непреодолиян докрай тип литературоведско мислене. В изследването многократно се изтъква, че социално-философските идеи на Михайловски са били грешни, исторически неперспективни; поетът се е разминал със социалистическата идеология и това е било фатално за него. До неотдавна се смяташе, че литературният процес има за крайна цел само един вид литература и всичко, което не върви към този вид, е „грешка“. Марксистическото разбиране за историята се опростяваше и се превръщаше в нова телеология. В този дух са и недоказаните и недоказуеми твърдения, че художествеността в творчеството на Михайловски е *пряко* зависима от истинността на идеите му, отсъдена според днешната ни историческа перспектива (с. 227, 251—252). Повтарям — научните постижения на книгата не се дължат на тези разбирания, които, макар и заявени, не функционират в изследването. Ако се спирам на тях, то е, защото резултатите на литературоведския труд и самосъзнанието за този труд са две различни неща, които невинаги съвпадат. В самосъзнанието понякога остават остарели, „неработещи“ схеми, в изследванията те са редом с научните резултати, макар че между тях няма връзка. В разглежданата книга тези схеми са от рода на онези, които преди време гледах с недовере и боязън на модерната ни литература.